

Горенок Г. Ю.,

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, м. Дрогобич

ГАМЛЕТ ТА ГАМЛЕТИЗМ У ФРАНЦІЇ ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається проблема реценції та інтерпретації образу Гамлета Шекспіра у Франції початку ХІХ століття. Предметом дослідження є тлумачення образу принца данського та Гамлетових мотивів у текстах Франсуа Гізо, Жермени де Сталь та Віктора Гюго. Звернено увагу на те, що художня інтерпретація трагедії “Гамлет” Й.В.Гете та ідейно-естетичні інтерпретації німецьких романтиків визначили розуміння образу Гамлета у Франції початку ХІХ століття.

Ключові слова: трагедія, образ, реценція, інтерпретація, гамлетизм.

В статье рассматривается проблема реценции и интерпретации Гамлета Шекспира во Франции начала XIX века. Предметом исследования является толкование образа принца датского и мотивов Гамлета в текстах Франсуа Гизо, Жермены де Сталь и Виктора Гюго. Обращено внимание на то, что художественная интерпретация трагедии “Гамлет” И.В.Гете и идейно-эстетические интерпретации немецких романтиков определили понимание образа Гамлета во Франции начала XIX века.

Ключевые слова: трагедия, образ, реценция, интерпретация, гамлетизм.

The article deals with the problem of the reception and interpretation of Shakespeare’s “Hamlet” in France at the beginning of the XIX century. The subject of the investigation is the interpretation of the Denmark prince’s image and Hamlet’s motives in Fransua Hizo, Zhhermena de Stal and Viktor Hiuho’s works. The attention is paid to the fact, that Goethe’s artistic interpretation of the tragedy “Hamlet” and German romanticists’ idea-aesthetic interpretations determined the perception of the image of Hamlet in France at the beginning of the XIX century.

Key words: tragedy, image, reception, interpretation, hamletism.

В епоху романтизму у європейській літературі починається процес активного освоєння спадщини Шекспіра. Провідну роль у цьому відіграють німецькі романтики і Й.В.Гете. У цій розвідці ми розглянемо інтерпретацію трагедії “Гамлет” В.Шекспіра у Франції початку ХІХ століття. Предметом дослідження статті є тлумачення образу принца данського та Гамлетових мотивів у текстах Франсуа Гізо, Жермени де Сталь та Віктора Гюго. Ця розвідка є своєрідним доповненням і продовженням наших попередніх публікацій [4 – 7]. Ми ставимо мету продемонструвати, що французькі інтерпретації так чи інакше пов’язані з художньою інтерпретацією трагедії Й.В.Гете та ідейно-естетичними інтерпретаціями німецьких романтиків, які подали романтичну концепцію Гамлета, позбавивши трагедію драматичної єдності. Тому розмову про реценцію образу Гамлета у Франції почнемо із сприйняття цього образу у Німеччині, де осмислення постаті Гамлета відбувається як у німецькій художній літературі [2, с. 224, 267; 12, с. 140], так і у теоретико-критичній думці [1, с.296; 14, с.397].

Німецькі мислителі кінця ХVІІІ – початку ХІХ століття, акцентуючи увагу на характері Гамлета, перетворили тимчасову нерішучість данського принца на його єдину і домінуючу рису, відкинувши все сильне, що притаманне цьому образу. Вони намагалися пояснити характер Гамлета, виходячи з сучасних їм соціальних умов, проводили паралелі між Гамлетом та своїми співвітчизниками, прагнули витлумачити поведінку героя як поведінку реальної особистості, що проживає у Німеччині. Німецькі інтерпретації цієї епохи не лише мали вплив на сучасну їм європейську думку, а й заклали основу всіх наступних європейських інтерпретацій. З німецькою ідейно-естетичною думкою також пов’язане виникнення і формування гамлетизму як соціально-культурного явища [див. докладніше про це: 7].

У Франції початку ХІХ століття твори В.Шекспіра, включаючи “Гамлета”, постачали матеріал для опер, пантомім та циркових вистав. “Гамлет” був відомим у переробці Дюсі та в перекладі Летурнера [див. докладніше про це: 9]. Ці твори, далекі від оригіналу, і були популярними на французькій сцені. На той час не багато французів могли читати В.Шекспіра в оригіналі. У 1821 році вийшло в світ зібрання творів В.Шекспіра у тринадцяти томах за редакцією Ф.Гізо та А.Пішо [див. докладніше про це: 9]. Переклад “Гамлета” здійснив історик Проспер де Барант під впливом інтерпретації трагедії братів Шлегелів, на що він вказував у своїй передмові. Видання творів Шекспіра супроводжувалось вступною статтею “Життя Шекспіра” знавця англійської літератури Франсуа Гізо. Стаття мала великий вплив на французьку літературно-критичну думку та драматургію [див. про це: 15, с. 141-142]. Особливе місце у статті було відведено Гамлету. Зміст його буття, за Ф.Гізо, – виконати обов’язок помсти, заради якого він відмовляється від усього у житті. Принц, на переконання Ф.Гізо, – сильна особистість, якій перешкоджають філософські роздуми та доля, що є сильнішою за людину. Проблема Гамлета розглядалася як проблема високоосвіченої людини, яка має здійснити те, що суперечить законам суспільства. Ф.Гізо вважав, що у такій ситуації Гамлета перебувають його співвітчизники, у яких є необхідність діяти, однак дії суперечать їхньому вихованню, бо виховано відразу до насильства. Для письменника сучасники є Гамлетами, перед ними стоять Гамлетові завдання, адже Ф.Гізо бачить принца перш за все борцем за справедливість, шукачем правди. Як бачимо, у Франції також прослідковувалася тенденція порівняння морально-психологічних характеристик сучасника з Гамлетом, що ми розглядаємо як соціально-побутову персоніфікацію образу Гамлета.

У 1822 році “Гамлета” почали ставити на сценах театрів Франції, однак вистави не мали популярності. Згодом трагедія ставиться лише приватно для небагатьох освічених любителів, які відносили В.Шекспіра до “генієв-прародителів”, що “дарують образи, сюжети, стилі всім искусствам: их произведения – неисчерпаемый источник, самые недра разума человечества” [13, с. 237]. Ця висока оцінка майстерності В.Шекспіра, що

належала Рене де Шатобріану, мала вплив на загальну рецепцію творчості англійця і, зокрема, на сприйняття трагедії “Гамлет” у Франції.

До розгляду трагедії “Гамлет” зверталася і Жермена де Сталь – письменниця, теоретик літератури, яка відіграла значну роль у розвитку естетики та літературної науки [11]. Дослідниця вважала, що “Гамлет” має багато недоліків, бо судила спадок англійця критеріями класицизму. Водночас Ж. де Сталь захоплювалася майстерністю В.Шекспіра – зокрема, у романі “Корінна, або Італія” [10, с. 120-123]. У дослідженні “Про літературу, розглянуту у зв’язку з суспільними законами” [11] письменниця доходить висновку, що англійське драматичне мистецтво і загалом англійська література зобов’язані саме В.Шекспіру своїм виникненням та особливостями. Відомо, що у 1797 році В.Й.Гете прислав їй роман “Літа науки Вільгельма Майстера” (див. докладніше про це: [11]). Письменниця відповіла йому вдячним листом, у якому шкодувала про те, що не знає німецької і не зможе прочитати роман. Однак ми можемо припустити, що з романом вона все ж таки ознайомилася, оскільки її інтерпретація Гамлета є схожою на художню інтерпретацію В.Й.Гете.

Принц мадам де Сталь – людина чистої і добросерцевої душі. Гамлет, вражений злом навколо, усвідомивши, що мати одружилася з вбивцею батька, переживає психічний стрес. Результатом його страждань є “нравственное кораблекрушение” [11, с. 204-205], тобто безумство. Письменниця переконана, що принц не лише удає божевільного, а є божевільним насправді. Ось чому Гамлет зневажає людей і частіше думає про самогубство, ніж про помсту. Гамлет – “добродетельный человек, который не в силах ни жить в окружении негодяев, ни свершить свой горестный долг и, преступив закон, отомстить убийце” [11, с. 204]. Мадам де Сталь вважала В.Шекспіра надто філософським для театру, стверджувала, що його ідеї губляться у сценічному представленні. Її принц близький до чутливих та вразливих Гамлетів, яких можна знайти на сторінках інтерпретацій ХІХ століття.

Розмірковував над образом Гамлета і Віктор Гюго. На його думку, жодний витвір людського духу не хвилює нас так, як образ Гамлета, який є квінтесенцією уявлення В.Шекспіра про людину. Письменник переконаний, що Гамлет – у центрі всіх витворів англійця. Принц є філософом, який уособлює сумнів, роздуми та вагання. Він той, ким кожен з нас може стати за певних обставин, у певний момент життя. Як бачимо, В.Гюго зауважував, що те вічне, що є в Гамлеті і в кожному з нас, окреслюється ситуацією Гамлета. Гамлет для В.Гюго є символом філософської рефлексії. Письменник стверджував, що стан Гамлета – це відображення звичайного стану людини, яка незадоволена життям, де відсутня гармонія. Про те, що ситуація Гамлета добре знайома В.Гюго, свідчать такі слова митця: “попробуйте вырваться от своих сомнений!”, “наше раздумье, какой это гордией узел!”, “Быть в рабстве у самого себя – вот подлинное рабство”, “попробуйте перелезть через эту стену – собственную мысль!” [8, с. 285]. Письменник був переконаний, що для того, щоб почати діяти, і Гамлет, і кожен з нас повинен перемогти самого себе, “вырвать из себя Гамлета” [8, с. 285].

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що ідейно-естетична інтерпретація трагедії “Гамлет” у Франції багато в чому була визначена розумінням образу Гамлета у Німеччині. Деякі французькі інтерпретатори відходили від тексту трагедії, змінюючи при цьому морально-етичні та психологічні доміканти традиційного образу Гамлета. В інтерпретаціях трагедії завдяки висловлюванням Ф.Гізо та Ж. де Сталь наголос ставився на морально-етичних характеристиках образу героя Шекспіра. Гамлет – це вишуканий інтелектуал. Відбувається естетизація образу принца та персоніфікація Гамлета як сильної, мислячої особистості. Французький гамлетизм характеризується безнадією та усвідомленням неможливості змінити світ, оскільки морально-психологічні якості сучасного Гамлета не відповідають цій вимозі. Слід зазначити, що у Франції була також підхоплена думка Й.В. Гете про антисценічність творів Шекспіра, які “не для тілесних очей” і “набувають значення саме завдяки уяві” [3, с. 34].

Література:

1. Гегель Г. В. Ф. Эстетика: В 4 т. / Искусство. – М., 1969. – Т. 2: Лекции по эстетике. Часть вторая. Развитие идеала в особенные формы прекрасного в искусстве. – 326 с.
2. Гете Й. В. Літа науки Вільгельма Майстера. Роман: Пер. з нім. С.Сакидона. – К.: Дніпро, 1970. – 520 с.
3. Гете Й. В. Шекспір і нема йому краю // Гете Й.В. Поезія і правда. Збірник: Пер. з нім. Б. М. Гавришкова. – К.: Мистецтво, 1982. – С. 33-42.
4. Горенок Г. Гамлет і гамлетизм в російській культурі Срібної доби. // Літературознавчий збірник. – Вип. 17-18. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 90-104.
5. Горенок Г. Інтерпретація трагедії Шекспіра “Гамлет” в Англії доби романтизму. // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – Філологічні науки. Літературознавство. – № 17. – Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2008. – С. 43-45.
6. Горенок Г. Літературознавча дискусія про Гамлета та гамлетизм. // Актуальні проблеми філології: мовознавство, методика викладання філологічних дисциплін: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Маріуполь: Маріупольський державний гуманітарний університет, 2009. – С. 243-248.
7. Горенок Г. Німецький гамлетизм як історико-літературна проблема // Матеріали ІV Міжвузівської конференції “Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур”. – Ч. 2. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – С. 240-242.
8. Гюго В. Из трактата “Вильям Шекспир”: Пер. А.Тетеревниковой // Гюго В. Собрание сочинений: В 15 т. / Гос. изд. худож. лит. – М., 1956. – Т. 14: Критические статьи, очерки, письма. – С. 258-401.
9. Реизов Б. Шекспир и эстетика французского романтизма // Шекспир в мировой литературе. Сборник статей. – М. Л.: Худож. лит., 1964. – С. 157-197.
10. Сталь Ж. де. Коринна, или Италия. – М.: Наука, 1969. – 440 с.

11. Сталь Ж. де. О трагедиях Шекспира // Сталь Ж. де. О литературе, рассмотренной в связи с общественными установлениями. – М. : Искусство, 1989. – С. 195-205.
12. Фрейлиграт Ф. Избранные произведения: Пер. с нем. – М. : Худож. лит., 1956. – 472 с.
13. Шатобриан Ф.Р.де. Опыт об английской литературе и суждения о духе людей, эпох и революций // Эстетика раннего французского романтизма: Пер. с фр. – М. : Искусство, 1982. – С. 220 – 247 с.
14. Шлегель Ф. Письма // Шлегель Ф. Эстетика. Философия. Критика: В 2 т. / Искусство. – М., 1983. – Т. 2. – С. 389 – 413.
15. Эйхенбаум Б. Статьи о Лермонтове. – М.Л.: Изд-во АН СССР, 1961. – 372 с.